

‘Een pelgrim van het absolute’. Pieter van der Meer de Walcheren (1880 – 1970)¹

Dr. Ewald Mackay

Een wonderlijke ontmoeting

Zeven jaar geleden kreeg ik van een goede vriend een boek van de mij onbekende schrijver Pieter van der Meer de Walcheren. Het draagt als titel *Mijn Dagboek*². Ik ben er in gaan lezen en vanaf de eerste bladzijden benam het mij de adem. Ik proefde erin iets van de diepe strijd van een zoekende geest en tevens van de stille vrede die deze dolende ziel mocht vinden in God.

Pieter van der Meer de Walcheren werd op 10 september 1880 geboren te Utrecht. Hij stamde uit een oude adellijke familie, waarvan de wapenspreuk was: ‘Crescendo emergimus’ (‘Al groeiende komen wij boven’). Pieters vader was een vrijzinnig en liberaal man, zijn moeder had sympathie voor het spiritisme.

Na het gymnasium ging Pieter klassieke talen studeren te Amsterdam. Reeds hier openbaarde zich in hem een zoekende geest. Hij had een grote hang naar het absolute. Aanvankelijk zocht hij het absolute in de aanraking van de schoonheid. Hij was een estheet en werd vooral aangesproken door de literaire beweging van de Tachtigers.

Doordat hij in contact kwam met socialisten werd hij echter hevig geraakt door de misère van de arbeiders en hij ging het zuivere leven zoeken in vegetarisme, geheelonthouding en sociale bewogenheid. In 1900 ging hij naar Brussel dat in die dagen een belangrijk centrum van het socialisme was. Pieter wilde zich hier vestigen als schrijver om met de pen de zaak van de arbeider te bevorderen.

Maar het zou anders lopen in zijn leven. In 1901 ontmoette hij Christine Verbrugghe. Zij kwam uit een rooms-katholiek milieu en hierdoor leerde hij deze geloofswereld kennen. Zij werd zijn grote liefde. In 1902 trouwden zij en ze kregen drie kinderen, Pieterke, Anne – Marie en Jean-François, die reeds op jonge leeftijd zou sterven.

In Pieter was langzaam een besef gaan groeien dat de waarheid die hij zocht wel eens in de rooms-katholieke wereld verborgen zou kunnen liggen. Samen met zijn vrouw ging hij naar Parijs en vestigde zich daar. Hij ontmoette daar de schilder Pablo Picasso, de componist en organist César Franck en andere kunstenaars. Te Parijs leerde hij ook de katholieke schrijver en apologeet Léon Bloy kennen. In hem ervoer hij iets van het geloofsgeheimenis van de Kerk.

Om de katholieke wereld beter te leren kennen ging Pieter samen met zijn vrouw en hun eerste kind een kunstreis maken naar Italië. Hier werd hij meermalen sterk aangegrepen door de stille vrede van de monastieke wereld en de heiligheid van de oude kerken. Hij ging langzaam maar zeker een sterk besef krijgen van het bestaan en de aanwezigheid van God.

Aanvankelijk zocht hij nog naar een meer abstracte, metafysische waarheid, maar allengs verdiepte hij zich meer in het christelijk geloof. Hij kreeg meer en meer een besef van zijn zondigheid en onheiligheid voor God. Dat alles dreef hem uit tot Christus. In het jaar 1911 kwam het in zijn leven tot een bekering en hij ging Christus zien en verstaan in Zijn lijden tot verzoening en in Zijn heerlijkheid tot herschepping.

¹ Gebaseerd op mijn gelijknamige lezing die ik op 23 mei 2016 hield voor de hervormde Leeskring te Sliedrecht. De aanduiding ‘Pelgrim naar het absolute’ ontleen ik aan Albert Helman, die zijn goede vriend Pieter een ‘pélérin de l’absolu’ noemde. Zie hiervoor: Albert Helman, *Vriend Pieter*, Brugge / Nijmegen, 1980, 124.

² Pieter van der Meer de Walcheren, *Mijn dagboek, Dagboek I. 1907 – 1911*, Brugge, Utrecht, z.j., 9e druk (1913).

Vanaf het moment van zijn bekering wijdde hij zich als schrijver geheel aan het katholieke geloof. Hij schreef een hele reeks dagboeken (waarvan *Mijn dagboek* in het bijzonder gaat over zijn zoektocht en bekering) en daarnaast vele andere boeken en artikelen.

In 1933 besloten zijn vrouw en hij platoons te gaan leven en traden zij beiden afzonderlijk in in Benedictijnse kloosters te Oosterhout. Uiteindelijk hield zijn vrouw dit echter niet vol en zijn ze weer uitgetreden uit het klooster en bij elkaar gaan wonen.

Toen in 1953 zijn vrouw Christine stierf, is Pieter opnieuw en voorgoed ingetreden in zijn oude klooster. Hier is hij op 16 december 1970 gestorven. De 'pelgrim van het absolute' kwam na een lange en zware reis thuis in Gods eeuwige paradijs³.

Voor mij belichaamt Pieter van der Meer de Walcheren iets van het beste dat de rooms-katholieke wereld heeft voortgebracht. Je hoeft het niet per se met zijn visie op de eucharistie, de kerkelijke ambten en allerlei andere zaken, die de dogmatiek of liturgie van de kerk betreffen, eens te zijn om toch rijkelijk gevoed en gelaafd te worden door de wondere genade en vrede Gods die uit zijn leven en woorden spreekt. Hij heeft iets mystieks of, zo men wil, bevindelijks, dat zeer vertroostend en innig is.

Daarnaast meen ik dat wij als protestanten in de spiegel van de Kerk der eeuwen moeten kijken en het gesprek met deze Kerk waar we uit voortkomen voortdurend moeten voeren. In mij leeft de stille wens dat we elkander ooit zullen weder herkennen in Christus en tesamen iets van Gods licht mogen verspreiden te midden van de (post)moderne cultuur.

In het licht van dit alles heb ik ervoor gekozen om mijn bijdrage te wijden aan Pieter van der Meer de Walcheren en het wondermooie boekje dat *Mijn Dagboek* is.

Een kleine bloemlezing uit 'Mijn Dagboek'

In deze bloemlezing heb ik geprobeerd de rode draad van het leven van Pieter van der Meer de Walcheren te volgen.

In Deel I van *Mijn Dagboek* zien we hoe de schrijver zich bekende tot de schoonheid van de kunst en het ideaal van het socialisme, maar de innerlijke vrede daar niet vond. Hij zocht wanhopig verder. Hij ging samen met zijn vrouw Christine op reis en ontdekte in het Zuiden van Europa de kerken, kloosters en kunstwerken van de Rooms-Katholieke wereld der Middeleeuwen. Hij voelde dat hier wellicht iets te vinden zou zijn van de vrede die hij zocht.

In Deel II van *Mijn dagboek* zien we hoe het òm ging in het leven van de schrijver. Hij vond de vrede in Christus. Zijn geloof vond vaste grond in de Rooms-Katholieke Kerk.

Deel I (1907 - 1908)

'Nog niet zo lang geleden was ik er beslist van overtuigd, en ik verdedigde mijn mening hartstochtelijk, dat het socialisme (...) de nieuw verbeide levensleer was, het nieuwe geloof in de toekomst zou dragen en eenmaal alle dromen en verlangens van aards geluk zou vervullen. Wat mij oorspronkelijk tot het socialisme gevoerd heeft, was mijn eerlijk medelijden met de armen, de misdeelden, de uitgestotenen. Wilde ontsteltenis vervulde mij bij de gedachte dat duizenden en duizenden onafgebroken geslagen werden door ellende en door het leed. Ik heb die van zeer nabij

³ Gebaseerd op: Albert Helman, *Vriend Pieter*, Brugge / Nijmegen, 1980; G. Knuveler, *Pieter van der Meer de Walcheren*, z.p., 1950; Jan de Ridder, *Pieter van der Meer de Walcheren*, Utrecht, 1970.

gezien, ik heb tussen de armen geleefd, temidden van het weerzinwekkendste uitvaagsel, en die verdierlijkte wezens, zeide ik mij, zijn mijn medemensen.

(...)

Ik verbaas mij er nu over, zó aan de oppervlakte gebleven te zijn, maar ik deed mijn eigen wezen geweld aan, ik was socialist tot in de uiterste consequentie, in de onbekende diepten wilde ik niet blikken, ik wilde niet luisteren naar de stemmen welke in mijn innerste spraken. Ik dwong mijn aandacht uitsluitend naar het leven, naar wat men het leven noemt. Maar mijn geest liet zich niet tot zwijgen brengen. Hij verlangde meer, hij wilde de grenzen niet voelen. Nù, nu ken ik geen grenzen meer, nu zweeft mijn geest door de oneindige ruimte en den eindelozen tijd; hij is met niets meer in beroering, hij heeft geen houvast, geen rustpunt, geen steun, hij is alléén, alléén in de verschrikkelijke stille eenzaamheid, midden in het heelal.

Ik dool langs alle wegen, ik heb het koud. De onrust martelt mij, jaagt mij voort zonder oponthoud. En somwijlen voel ik een smartelijk genot omdat alles mij ontvallen is, doorhuivert mij de tragische pracht van de weergalozе verlatenheid van den mens temidden der werelden, zoals hij daar leeft op de aarde als een koning in ballingschap, zijn macht en zijn onmacht kent en bevende van verrukking en van ontzetting opschouwt naar den Melkweg, de wanhoop in zich voelend van nimmer te kunnen ontvluchten aan de gevangenis van de materie.

Waar kan ik vinden de stralende tuinen van den vollen geestelijken vrede?’ (20 april 1908)⁴.

‘Wij zijn nu te Florence. Mijn aandachtige bewondering gaat uitsluitend naar de stille kunst der Middeleeuwen (...). Ik voel boven het wilde gewoel dier tijden immer, soms verholen, soms in lichten laaie, maar altijd aanwezig, de gedachte aan God branden. Er was eenheid ondanks de tweedracht en de verscheurdheid. Want het geloof was levend, doordrong alles; de kunst werd louter daardoor bezielde en gedragen. De mensen geloofden. Zij kenden Jezus en wisten waarom Hij op aarde gekomen was; zij vereerden Maria en de heiligen; elke gebeurtenis dier levens, iedere legende, hun met woorden of in vormen verhaald, was hun ziel een geestelijke springplank naar God! Op zekere ogenblikken wankelden hun harten van pijn en liefde en felst medelijden met Gods Zoon die Zijn bloed had gegeven en Zich op het kruis had laten nagelen, voor hen. Zij wisten dat zij een ziel hadden, geschapen naar Gods beeld, wier einddoel was God te aanschouwen in het hemels Paradijs. Weerklinkt de kunst der middeleeuwen, in kerkbouw en in fresco’s, in hymnen en in schilderijen, in muziek en schoonste verhalen, niet van dat verlangen, van dat heerlijk heimwee? – Ik kan mij niet verzadigen aan de primitieven welke ik hier voor de eerste maal zie, aan Cimabue, aan Giotto, aan Orcagna etc. Ik vind in hun werk een ruimer, groter adem dan bij onze noordelijke primitieven. Zij dwingen te geloven dat het gebeurde heeft plaats gehad zoals zij het voorstellen, hun droom is de werkelijkheid. Hun innige diepe vroomheid treft mij; mijn geest wordt verder gevoerd door deze kunst, ik vermoed dingen, waaraan ik geen naam kan geven, zij opent mij een wereld, ik kan het niet zeggen – ik voelde iets analoogs bij de kerkelijke liturgie’ (15 september 1908)⁵.

‘Den christenen is het bestaan en de onsterfelijkheid der ziel een onwankelbare zekerheid. Welk een vastheid van leven moet dat weten geven. Te weten dat ik een ziel heb, geschapen naar Gods beeld, dat zij bovenmate kostbaar is, want Gods Zoon heeft den kruisdood verlangd om haar los te kopen, te bevrijden en haar den weg te openen die naar den Vader voert’ (2 november 1908)⁶.

⁴ Pieter van de Meer de Walcheren, A.w., 41 – 42.

⁵ Ibid., 68 – 70.

⁶ Ibid, 84.

'Ik heb vandaag een dag doorleefd van ondraaglijke neerslachtigheid. Een zware wanhoop om het leven verlamde mij. Overal waarheen mijn geest zich keerde, vond ik duisternis en de diepe wanhopige zinloosheid van de leegte. Alles wat ik hier in deze stad (Rome, EM) en elders bewonder en liefheb, het gebeuren der historie, het chaotische leven door de eeuwen heen, het jagen der mensen naar idealen of laagste genietingen, het vergaan der beschavingen, de wisseling der tijden, de kunst, de wereldheerschappij, schoonheid, godsdienst en het nostalgieke, weemoedvolle kerkzang, - het is mij als een waan, een zinsbegoocheling, een leugen, een schijnbeeld, leeg, leeg, zonder enigen inhoud, doelloos en voos. Het leven lijkt mij een eeuwige storting in den afgrond. Alles verzinkt, alles vergaat, en ik ben op aarde gekomen, en ik draag in mij een ziel, die het onvergankelijke verlangt' (28 november 1908)⁷.

Deel II (1909 – 1911)

'Ik ben in een maalstroom van leven. Mijn aandacht staat gespannen naar alles rond mij heen. Ik neem de meest tegenstrijdige indrukken op, ik ontmoet de meest verschillende mensen. Het leven is schoon, al is het hartverscheurend. Gisteravond woonden wij een uitvoering bij, in de Schola Cantorum, van kamer- en orgelmuziek van Franck. Welk een vrome ziel vol heimwee bezat deze grote muzikant! Smart zingt u tegen, en een klagen, tot hevige schoonheid verworden. Somwijlen ook, bij het horen van deze muziek, was het mij, of ik door den aardsen vrede van een Zondagmorgen trad, in den zomer' (24 november 1909)⁸.

'Dezer dagen in de kapel der Benedictinessen zijnde, voelde ik het hart popelen van een grote innerlijke vervoering. Het was mij duidelijk en onomstotelijk zeker, dat God bestaat, onmetelijk, oneindig, onomschrijfbaar, dat Hij het begin is en het einde, en dat alles zich zal oplossen in een boven elk begrip verheven harmonie; ik had vertrouwen en de rust. Maar hoe wankel en kortstondig heb ik dat gevoel. Waarom wordt mijn geest andermaal aangevreten door den twijfel, kan ik niet geloven aan den almachtigen Geest die God is, lijkt mij die gedachte zo uitermate onnozelen zinloos en lachwekkend?' (10 januari 1910)⁹.

'Jezus, de Zoon van God, werd gekruisigd. Dit onbegrijpelijk, heilig drama is het hart der eeuwigheid, de enige belangrijke, zichtbare gebeurtenis sinds den aanvang. Dat heb ik gevoeld, de vorige week. Het is ontzaglijk. De treurnis zwelt met iederen dag, de rouw wordt donkerder, ge treedt de nacht van het lijden binnen. De bijna twintig eeuwen die ons scheiden van die drie dagen, van den Donderdag, den Vrijdag, den Zaterdag, zij vallen weg als niet bestaande; alles gebeurt op het ogenblik zelf. De tijd bestaat niet meer' (28 maart 1910)¹⁰.

'Uit mijzelf ben ik een machteloos en ontredderd mens die te lang U ontbeerde en die niet meer weet hoe hij handelen moet. Ik geef mij aan U over, o mijn grote Broeder. Ik ben de armste bedelaar, ik heb U zo eindeloos veel te vragen, en ik weet niet hoe te beginnen. Omarm mij met Uw wijd-uitgestrekte armen, reik mij één Uwer doorboorde handen, ik zal mij vastklampen aan Uw lichaam, o ik vind de woorden niet welke ik U zeggen wil. Is het schennend hetgeen ik U toeroep? Maar Ge zijt toch gekomen voor de zieken en de verdwaalden. Ik ben doodziek, ik was ook onder hen die U hoonden en martelden, ik heb ook gespot met het Kruis en den Gekruisigde, en wilde niet luisteren naar de

⁷ Ibid, 88.

⁸ Ibid, 127.

⁹ Ibid, 140.

¹⁰ Ibid, 143 – 144.

waarheid. Ook ik heb gelachen om Uw bloedzweet en Uw lijden en Uw strompelenden gang ten Golgotha op. En in plaats van mij, gemenen dwaas, voor immer te verstoten, hebt Gij mij geroepen, hebt Gij mij, zonder dat ik het bemerkte, tot U gevoerd, mij en Christine en ons kind. O Jezus, Ge moet ons helpen. Wij komen van vèr, zo ver. Ik durf Uwen heiligen naam niet uit te spreken met mijn bezoedelden mond. Gij zijt te hoog, te zuiver, te goddelijk. En toch trekt ge ons, armen, onweerstaanbaar aan. Ik vrees U en ik heb U lief; ontzagwekkend zijt Ge en ik honger naar Uw tegenwoordigheid. Ik voel het zwellen van een jubelende blijdschap en mijn ogen schreien; mijn verworpenheid overstelpt mij, en ik stort mij naar Uw barmhartigheid. Ik heb met al mijn zintuigen gezondigd, en Gij alleen kunt mij zuiveren met Uw rood bloed. Jesu, Jesu, miserere mei (Jezus, Jezus, ontferm U mijner, EM)' (22 december, 1910).¹¹

'Het heimwee, dit onbestemd maar verterend verlangen waarvan ik vroeger niet begreep waarheen het mij snikkende joeg, - hoe weet ik nu dat het mij drijft met overmachtig geweld naar God! In ons dragen wij, diep verborgen, een beeld van de verloren Tuin der Lusten, en is de wilde onrust der ongelovigen, van degenen die God niet kennen, niet een blind zoeken naar dien heerlijken Hof? De zielen zijn geschapen door God, en zij herinneren zich haren Vader, zelfs in de diepste verdorvenheid. Het is een brandende vreugde, al deze gedachten te voelen welke boven ons menselijk begrip uitgaan. Ik staar met biddende ogen in de geheimen. Ik weet en voel een onmetelijk licht achter den schijn van het zichtbare. Ik weet dit door het geloof, en het is mij, o wonder, onwrikbaarder zekerheid dan al wat ik met mijn lichaamsogen zien of met mijn handen omtasten kan' (9 maart, 1911)¹².

2 december 2017 A.D.

¹¹ Ibid, 160.

¹² Ibid, 188 – 190.